

Благовест Пунев, завършил право в СУ през 1971 г. Съдия в Районен съд - Кърджали (1975-1978), съдия в Районен съд - Пазарджик (1979-1986), зам.-председател на Окръжен съд - Пазарджик (1986-1990), съдия във Върховния съд (1990-1996), зам.-председател и председател на Гражданската колегия на Върховния касационен съд (1996-2006), член на Висшия съдебен съвет (1998-2003), член на Конституционния съд (2006-2015) от професионалната квота, понастоящем председател на Арбитражния съд при БТПП.

Да се приемат качествени закони е важно, но съвсем не е достатъчно

Благовест Пунев

17 юли 2018 г.

Как се ориентирахте към правото? Имате ли юристи в семейството?

Не, аз съм първият. Сега вече синът ми е вторият. Но не съм му казвал аз да избере тази специалност. Това е косвено влияние, от атмосферата в семейството.

Ами тогава, по мое време, това не беше модерна специалност. При социализма се считаше, че правото е преходно явление, което ще изчезне.

Защото държавата отмира?

Да. Нашият курс беше първият голям, към 200 човека. Преди нас бяха по 40, ние бяхме 200 и курсът нарасна допълнително, извън конкурса, с разни пенсионирани военни, от милицията. От нашия курс има сега доста хора на високи позиции, те излязоха в пенсия вече: Герджиков е от нашия курс, Ешкенази, който загина през 90-те години, други, които са свързани с БСП, като Соня Младенова, Петканов и военния съдия Чирипов, той почина.

Той ли беше в състава, който трябваше да гледа Дело № 4 от 1990 г. срещу Мирчо Спасов и надзирателите?

За лагерите? Да. Нищо не излезе от това дело, но и трудно можеше да излезе, защото обвиняемите бяха на много ниско ниво, надзиратели. Мирчо Спасов почина. Освен това се постави въпросът за давността, защото трябваше да бъдат съдени за обикновени убийства, а не за престъпления против човечеството, за които няма давност.

Обаче в Румъния приеха, че тази давност започва да тече от декември 1989 г., защото преди това не е можело да се преследват тия престъпления.

Да. У нас сега се направи закон с огромно закъснение, преди две години. И беше обявен за противоконституционен с основание, защото от 90-та година е имало възможността да бъде създаден и тогава би изиграл ролята си. До този момент не е можело наистина да се водят наказателни дела, но след 90-та година каква пречка има? Това съображение вече не би трябвало да действа след 1990 г. Така че го обявиха за противоконституционен този закон, защото има един принцип в наказателното право, че с последващ закон не може да се влошава положението на потенциалния подсъдим. Може да се приемат с обратно действие само по-леки наказателни закони или предвиждащи пълна декриминализация. Поставяне в по-тежка ситуация е изключено.

Другото важно дело тогава беше срещу ген. Семерджиев и ген. Нанка Серкеджиева, за архивите на Държавна сигурност. Той беше издал заповед за тяхното прочистване. Чирипов всъщност саботира процеса: непрекъснато поставяше въпроса, че генерал не може да бъде съден от военни с по-нисък чин, трябвало специален състав, в който също да бъдат включени генерали и трябвало да се измени законът. Накрая бяха осъдени, но какво се получи? Тогава инстанциите бяха: тричленен състав на Военния съд, след това – ако си спомням добре – състав на Върховния съд и накрая Общото събрание на колегията. Осъдиха ги на първата, но накрая намериха някакво процесуално нарушение. Този, който беше докладчик във Върховния съд (после се оказа, че има досие) намери процесуално нарушение и след като делото беше забавено 11 години, го върна за ново разглеждане. После то беше прекратено поради изтекла давност. А бяха осъдени ефективно, Семерджиев на четири години лишаване от свобода. Но накрая не излезе нищо.

Така се създаде една, бих казала, култура на ненаказуемост...

Е, безнаказаността е обща, не само за престъпленията на миналото, а и за тези, които се извършиха след това.

Да, но точно 90-те години се създаде очакване, че ще има справедливост.

Някои обвинения бяха несериозни. Аз тогава съм мислил по друг начин, но сега като преценявам, виждам, че е несериозно обвинението на Тодор Живков за това, че раздавал апартаменти. То доведе при разглеждането му до комични ситуации. Разпитани бяха свидетели – актриси, дейци на културата, хора, които са били облагодетелствани. Казаха: “Какво искате от добрия човек!?” (*смях*) А всъщност обвинението беше за длъжностно престъпление – злоупотреба с власт и превишаване на права, от което са произтекли вреди. Накрая го оправдаха, само че оправдаването беше много зле аргументирано. Сега вече преценявам, че за това обвинение специално

би трябвало да бъде оправдан, но по други съображения. Беше оправдан затова, че според новата Конституция от 1991 г. държавният глава отговаря само за държавна измяна и нарушение на Конституцията. И го изкарват държавен глава него, спрямо който се прилага новата Конституция. Обаче това не е така, защото държавният глава е неотговорен само докато трае мандатът му или докато не е отстранен чрез импийчмънт. И ако извършиш едно обикновено престъпление, не само държавна измяна, си носиш отговорността. А наказателната колегия на Върховния съд прие, че той притежава не имунитет, а нещо повече – индемнитет, абсолютния имунитет, който има един средновековен монарх...

Един вид, Господ да го съди.

Божественият суверенитет на владетеля. Това е абсолютно несъстоятелно. Би могла да се намери по-аргументирана форма като се каже, че деянието няма субективна страна, тъй като то може да бъде само умишлено. Има ли субективна страна на такова деяние на лидера при един тоталитарен режим? Той има неограничена власт, няма никакво разпределение на компетентности между държавните органи и длъжностни лица, каквото има в една правова държава. Един държавен орган действа в рамките на своите правомощия. За един тоталитарен лидер всичко е възможно. Той е волунтарист и затова при неговото деяние – длъжностно престъпление, за което е обвинен, липсва субективна страна. Да се прилага към един тоталитарен лидер законността на правовата държава е просто неадекватно. Такава би могла да бъде формата на оправдателната присъда. Аз самият бях във втората инстанция, когато потвърдихме присъдата. Тогава съм мислел, че да, това е престъпление и трябва да бъде наказано. Но сега мисля по различен начин. Преосмислил съм го оттогава.

Всъщност, вие тогава – не конкретно вие, правото тогава решава радикално нови задачи, за които няма модел.

Ами да, радикално нови. Аз се занимавах поначало с гражданско право, това с Живков беше по изключение, тъй като трябваше да се попълни съставът. Когато си участвал на по-долната инстанция, нямаш право да участваш по-нататък. И нямаше вече достатъчно наказателни съдии. Иначе, аз бях съдия в гражданската колегия. Бил съм после и председател на гражданската колегия на Върховния съд и съм се занимавал само с гражданско право. Но там имаше много нови неща – реституцията мина цялата през нас и линията на правоприлагане беше създадена тогава, през 90-те години. Формирането на съдебна практика от Върховния съд беше много важно за

създаване на тази линия, тъй като законът беше доста лаконичен и оскъден като уредба и този резултат можеше да се постигне само чрез съдебни прецеденти – решения по конкретни казуси. Особено исковете по чл. 7 от реституционния закон бяха много чувствителни като материя и спорове, които трябва да бъдат разрешени. Това бяха случаите, когато едно жилище, подлежащо на реституция като национализирано по Закона за отчуждаване на едрата градска собственост, е продадено на трето лице. Тогава трябваше да се установи, че сделката противоречи на закона и на морала, има злоупотреба с власт или използване на партийно или служебно положение и тя се признава от съда всъщност за нищожна, невалидна. Собствеността се връща в държавата и след това се възстановява на бившите собственици; тоест на наследниците им, защото собствениците вече не са между живите. Но трябваше да се mine през съдебно производство по иск, който да се подаде в рамките на една година от влизането в сила на закона, заради правната сигурност – то не може да бъде неограничено във времето. Имаше и обикновени казуси, обаче имаше и много скандални случаи, когато не е спазвана никаква процедура дори от гледна точка на онази система. Направо са заграбвали директно имота. Имаше един страшно скандален случай: до Спортната палата има една стара хубава кооперация на пет етажа; национализират четирите етажа и оставят на собственика само последния. Настаняват се все величия партийни от онази епоха. Обаче един си харесал и неговия етаж и му предлагат някъде да го изпратят в покрайнините на София, там да го обезщетят. Той не се съгласява и накрая онзи, партийният, който иска да завземе собствеността, влиза, направо го изхвърля през прозореца и го убива. Убива го и му взема имота. А в други, по-“меки” случаи ги изселват и им заграбват имотите.

Пращат ги в Белене?

Не, въдворяват ги. Въдворяват ги извън София, някъде в Лудогорието и се настаняват, без да спазват абсолютно никакви процедури дори от гледна точка на онази законност.

Как се справяхте с тези случаи?

В над 90 % от случаите уважавахме исковете. Някои стигнаха до Страсбург. Имаше някои спорни казуси. Да кажем, заповедта за определяне на купувач, с която се слага начало на продажбата, това е смесен фактически състав – не е чиста гражданскоправна сделка, а има и административен елемент. Често пъти тези заповеди бяха със запетайки – подписани не от самия кмет, а от негов заместник. Ние приемахме, че това делегиране на права е недопустимо, че издаването на заповедта,

която има решаващо значение за извършване на продажбата, трябва да бъде в изключителна компетентност на кмета на общината, защото може да се злоупотребява с това правомощие, ако то се упражнява от друго длъжностно лице. Но имаше някои по-късни решения на Европейския съд, че по този начин е ощетен купувачът, тъй като той е бил добросъвестен при продажбата и се е доверил на акта, макар и издаден от неоторизирано длъжностно лице, създаващо привидност за компетентния орган. На основанията на чл.7 от реституционния закон се позоваваха бившите собственици, когато не могат да възстановят собствеността си, защото тя е придобита от трето лице. Тя трябва да е у държавата, за да бъде възстановена. Не може да е в частно лице. Щом не е в държавата, не подлежи на реституция. И трябва да съществува в тоя размер, в който е била отчуждена. Ако има промени, тогава вече имаше различни хипотези: частично възстановяване, ако е възможно; ако е присъединено, новото строителство може и то да се възстанови; или обратно, ако новото поглъща онова, което е било отчуждено, тогава не подлежи на възстановяване. Има едно изключение: ако може да се обособи самостоятелен имот от терена, самостоятелен парцел, който отговаря на благоустройствените изисквания за такъв, тогава би могла да се върне незастроената част.

Разглеждахме спорове за реституция не само във връзка с национализацията, а и с отчуждаването по благоустройствените закони. В този случай реституцията се допускаше, ако мероприятието, за което е бил отчужден имотът, не е било реализирано. Отделно основание, при което отчуждени имоти подлежат на реституция е, ако има нарушение на правилата, по които се е извършило отчуждаването. Дори има случаи на фактическо завладяване, без да се проведе никаква процедура. Директно заграбване, казано направо. Никой не е смее да заведе иск за собственост срещу държавата или общината. И какво се получи: тези имоти при първоначалната редакция на реституционния закон, понеже формално собствеността е запазена, не бяха включени в реституцията. Счита се, че формално няма отчуждаване, няма промяна на собственост. Собствениците като заведоха искове да си върнат собствеността, от държавата или общината им направиха възражения за давност. Защото имотите са владени повече от 10 години. А никой не е смее да предяви иск преди 1990 г.! Исковете се отхвърлиха, но шест години по-късно, 97-ма, излезе изменението със закона на Лучников, което обхваща и тези случаи. Прие се, че независимо че няма формално отчуждаване на тези имоти, те също подлежат на възстановяване като се

заличи изтеклата давност. По този начин се реши проблемът с всъщност заграбени имоти.

Когато се случваше всичко това през 90-те години, имахте ли усещането, че извършвате революция?

Ами смяната на собствеността промени изобщо цялото общество.

А имаше ли сериозно противопоставяне? От една страна, ясно, законите ги има, но може да се предположи, че ще има и съпротива – и от институциите, и сред вашите колеги може би?

Имаше, разбира се. Първо, няколко пъти имаше опити за промяна на реституционния закон, особено във връзка с член 7, защото се считаше, че там вече трети лица се засягат. Това се извършваше от парламентарно мнозинство, излъчено от БСП. Но Конституционният съд обяви тези промени за противоконституционни. После обратно, законът Лучников разшири реституционните основания, даде удължаване на срока по чл. 7 и обхвана конфискациите от Народния съд. През нас минаха почти всички... много дела – който не е поискал, не е завел. След отмяна на присъдите тези имоти подлежат на възстановяване. Защото това е бил извънреден съд, който е всъщност неконституционен. Със закона Лучников се създаде възможност и без отмяна на присъдите на Народния съд да се реституират конфискуваните от него имоти на наследниците на осъдените.

Вие гледахте ли такива дела?

За отмяна на присъди не, защото те бяха в Наказателната колегия. Но съм гледал дела за възстановяване на имоти, конфискувани по Закона за Народния съд. Имаше и там много скандални неща. Не знам... България е с 2730 смъртни присъди като се има предвид, че не е участвала директно във войната, нито пък режимът е бил колаборационистки като този на Петен. А Петен е бил помилван от Де Гол. За мен Народният съд почти нищо общо няма с антифашизма, а всъщност е свързан със съветизацията на България. Лошото е, че хора, които след това станаха жертва на репресиите, са подписали закона за Народния съд, като Никола Петков или Венелин Ганев. Това е сталинска чистка, която е трябвало да унищожи държавния елит и интелигенцията. И като слушам сега Жаблянов да казва, че това се е искало от западните съюзници... толкова е несериозно, адресирано към най-неинформираниите!

Да се върнем към вашата професионална среда. Разкажете за този курс от 200 човека в специалност Право. Вашите състуденти кои кариери си представяха като най-престижни? Кои бяха предпочитаните реализации?

Като цяло, имаше много хора от номенклатурни фамилии, които мислеха или за дипломация, или за външна търговия. А съдът и прокуратурата – особено съдът! – това съвсем не беше престижна работа. Първо, много труд, ниско заплащане... ниско, да, в сравнение със сегашното. Адвокатурата тогава беше затворена, в смисъл, бяха фиксирани местата. Макар свободна професия, не можеше да влезеш, щом пожелаеш. Фиксирани бяха и хонорарите. Имаха таван. За първа категория си спомням, че беше 400 лв. месечно. Но 400 лв. 60-те и 70-те години беше сериозна сума. А те взимаха и “в натура”. Имаше такава хумористична сентенция: “Изработих за тавана, сега ще работя за мазето.” (*смях*) Разбира се, това беше рисковано.

90-та година Софийската колегия беше с 800 адвоката. Днес в София са между 5000 и 6000. И не е лесно, защото много голяма е конкуренцията и няма възрастово ограничение. Докато си на крака, можеш да работиш. 80-90-годишни, като сенки се движат из съдилищата. Сега все пак въведоха изпит за влизане, писмен и устен. Но през 90-те години, щом си завършил, можеш да се впишеш като адвокат. Няма ограничение.

Та, говорим за тогава: адвокатурата беше най-привлекателна. Там се влизаше с връзки. Да станеш държавен служител беше по-лесно, а за това – трябва да си много доверен. И всъщност децата на властимащите се уреждаха. Беше най-привлекателно като приходи, като натовареност. Доходите бяха високи, защото местата бяха фиксирани. Сега са така нотариусите – на 10 хиляди души се пада един. Но адвокатурата е истински свободна професия. Е, има нещо, което аз не приемам, нещо като картел – има наредба, с която определят не максимума, а минимума, под който не трябва да слизат адвокатските хонорари.

Значи, за хора без връзки е оставала реализацията като съдия или юрисконсулт?

Ами да, съдия. Аз, понеже бях и от провинцията, трябваше по разпределение да отида в Кърджали. Искях да бъда съдия, защото, дори да имах възможността да стана адвокат, нямам манталитета и нагласата, нямам пиетет към тая професионална реализация.

Изкарах разпределението, после се върнах в моя град, Пазарджик, и 90-та година бях назначен във Върховния съд – първото попълнение, първите 15 човека, избрани от Великото народно събрание след демократичните промени. А през 92-ра година стана смяната на поколенията.

Така наречената “чистка”?

Не, тя беше отделно. Смяната на поколенията стана чрез пенсиониране на всички, навършили 60 години. Защото беше остарял Върховният съд, имаше една геронтократия, като навсякъде. И тогавашният председател Лозанчев постъпи много достойно. Той беше първият председател след промените. Замести Иван Велинов, още в стария Върховен съд, преди разделянето на Касационен и Административен. И през 92-ра година, като председател, Лозанчев предложи да пенсионират всички, навършили 60 години, заедно със себе си. Над 20 човека се пенсионираха. Тогава избраха Иван Григоров.

Ето как се получи: с новата Конституция се създаде новият кадрови орган, Висшият съдебен съвет. Той се състои от 25 члена – 11 избрани от Парламента, 11 от съдебната система и “тримата големи”. Първият състав на Висшия съдебен съвет беше избран от Великото народно събрание, в което доминираше БСП. И затова след приемането на Конституцията през 1991 г. намериха начин да го разпуснат. Политически акт си беше. Тогава се създаде и този модел на съдебната система, който сега виждаме, че не е много удачен: в съдебната система да не е само съдът, а да бъде и прокуратурата и дори следствието, което пък го няма никъде. Следствието или е в полицията, или има специални органи, каквито са, да кажем, ФБР, разузнавателните агенции и пр. Не може следствието да бъде в съдебната система.

Даже прокуратурата не е логично да е там.

Да, тя е страна по процеса, докато съдът е арбитър. Но това не беше случайно. Причината беше тази, че бившите комунисти, които тогава бяха мнозинство в Народното събрание, знаеха, че ще загубят изпълнителната власт, че СДС ще я овладее. Те се бояха, че ако следствието и прокуратурата останат в изпълнителната власт, ще започне преследване. Затова искаха, от една страна, да запазят кадрите си, а от друга – да прекъснат тая връзка между изпълнителната власт и правораздаването. Затова включиха в съдебната власт прокуратурата и следствието, което – особено за следствието – е абсолютно несъстоятелно. Първо, размива се отговорността. Второ, къса се връзката между съдебния процес и събирането на първичната информация от МВР. Освен това, освобождава се изпълнителната власт от отговорността за опазването на обществения ред, а това е основна нейна отговорност. И нейните служители се оправдават, че тази отговорност е минала към съдебната власт и казват: “ние ги хващаме, вие ги пускате”.

Знаем кой казваше така.

За мен това е едно алиби за неефективността... Но, наложиха този модел, който впоследствие се оказа удобен за политическата власт. Всъщност, има една постоянна търговия с влияние между политическа и съдебна власт.

Първоначално Висшият съдебен съвет не беше постоянно действащ орган. Магистратите си работеха в съда, в прокуратурата, в следствието и само един път седмично ходеха на заседание, когато трябваше да се вземат кадрови или административни решения, или да се прави бюджетът на съдебната власт. Това е проект за бюджет всъщност, Парламентът приема бюджета и винаги се орязва, разбира се, когато мине през Министерство на финансите. Те имат обща рамка, трябва да се интегрира в общия държавен бюджет – независимо, че по Конституция бюджетът на съдебната власт е самостоятелен. Но как ще бъде самостоятелен и независим, като зависи от икономическия потенциал на страната и от управленската стратегия в областта на публичните финанси.

Освен бюджета, не по-малко важно ми се струва съотношението 11:11 във Висшия съдебен съвет...

Това е политическото влияние. Много голяма е квотата на Парламента. А сега вече се избира тази квота не с обикновено, а с квалифицирано мнозинство от две трети. Което предпоставя пазарлък между политическите сили. С оглед на броя на народните представители се определят съответните “квоти”. Това е несериозно, макар че на практика не е възможно другояче, защото при две трети необходимо мнозинство, те никога не могат да се осигурят, ако няма някакво споразумение. И всичките предложения са политически. Правят се номинации и от неправителствени организации, отвсякъде, но това е проформа. Номинално. И изслушването, което уж се прави, е също номинално, защото вече е решено за кого ще се гласува.

Като говорим за политическо влияние, какви бяха лостовете на партийно влияние? Какво беше например значението на партийното членство?

Аз не съм бил никога партиен член. В съда това беше по-възможно, отколкото в прокуратурата. Там беше почти задължително. Но разбира се, беше пречка за кариерното развитие, ако не си член на партията. Можех да стана върховен съдия още преди 1990 г., защото имах необходимия стаж. И дори се коментираше тоя въпрос през 1988 г., тогава да бъда назначен. Но поради това, че не съм партиен член, не стана. Е, накрая се получи по-добре, разбира се.

Имаше ли натиск да влезете в БКП?

Не особено, защото други, които имаха кариеристични подбуди, считаха, че ще им създам проблеми, а като безпартиен не влизах в сметките (*смях*). А аз бях доволен от това, че не ме закачаха.

Мога да направя паралел между това, което беше преди и след 90-та. Разликата е много съществена. Правосъдието преди се занимаваше с дребнотемие. Съдът беше за малкия човек. Всъщност, нямаше и много проблеми, които да решава. Защо? Защото гражданското право беше много ограничено. Както собствеността беше много ограничена, така и свободата на сключването на сделки. Нямаше частна собственост. Имам предвид не потребителска, лична собственост, която също беше ограничена, а капиталова, производствена собственост. Нямаше търговско право. След 1948 г. то не съществуваше като предмет, като дисциплина, която да се преподава. Това беше административно-командна икономика, при която споровете между държавните предприятия се решаваха не от съда, а от държавен арбитраж. Държавният арбитраж беше по-скоро административен орган. И това не бяха реални спорове, защото от единия джоб отиваше в другия .

Да, но понякога са милиони, които трябва да се разпределят в тия два джоба.

Така е, но държавните предприятия са обекти на изключителна държавна собственост. Те не са автономни стопански субекти. А общата собственост е ничия всъщност. Това деморализира българина за поколения. Който имаше достъп до материални ресурси, крадеше. Точно защото тази собственост е ничия, не се пази. Безстопанствеността и стопанската престъпност се коренят в самите принципи на социалистическата икономика. При положение, че предприятията нямат икономическа самостоятелност, няма и реални спорове с реални интереси, които да изискват защита. А споровете между граждани се решаваха в съответствие със Закона за собствеността на гражданите, според който едно семейство можеше да притежава едно жилище максимум от 120 кв. м., един гараж и една вила. Трите ключа се смятаха за върха на благоденствието. Панелен апартамент, Москвич и барака някаква на село. Е, имаше и по-богати, да кажем – тези, които крадат. Но и те бяха ограничени, защото всичко е дефицитно. Имаше такива парадокси: кола на старо струваше повече, отколкото нова – което говори колко е абсурдна социалистическата икономика.

Помня го това, да!

Защото чакаш 15 години за Лада. Или пък се продаваха вноските за кола. Вноска от 1500 лв. се продава поне за 2-3000 заради реда. Ако имаш второ жилище, трябва да го прехвърлиш на пълнолетните си деца. А ако нямаш пълнолетни деца, го

даваш на съвета, за да го продаде по нормирани цени, без да можеш да избираш купувача и цената. Какво място има тук за прилагане на гражданско право?!

Чувала съм, може би това са легенди, че хора фиктивно са се развеждали, за да запазят второто си жилище.

Да, имаше такива случаи. Разделят се, вече стават отделни семейства и по този начин запазват двата апартамента. Правено е това нещо, такива симулативни разводи, за да запазят собствеността. Всички тези неща са просто страшни изкривявания.

Та, нямаше търговско право. Имаше псевдостопанско право, силно администрирано, което се осъществява не от съда, а от държавния арбитраж. Имаше и арбитраж като този, в който съм сега – доброволен, обаче той беше само за външнотърговски спорове, в които имаше задължителна компетентност, а не по договори с арбитражна клауза, както е сега. И последното беше много рядко, само ако спорът е с контрагент от капиталистическа страна. Иначе се прилагаше Московската конвенция за споровете между предприятия в страните от СИВ. Това показва стопанската автархия, затвореността на социалистическата система.

После, нямаше корупция в съдебната система, за разлика от сега. Това е истина, така е – защо? Защото “малкият човек” е страната по един спор. Интересите бяха много малки, няма значим интерес – за разлика от сега, когато са огромни. И освен това, ако нямаше морални задръжки, имаше страх. Всичко беше наблюдавано от Държавна сигурност. И санкциите бяха жестоки, за неща, които сега ни изглеждат смешни. Аз съм свидетел на такова дело. Когато бях в Пазарджик 80-те години осъдиха един прокурор за подкупи. Подслушвали са го, и то не на местно ниво, а от София са правили разследването. Хванаха го за някакви 4-5 случая общо за 2500 лв. Дойде състав от Върховния съд да го осъди. Присъдата му беше 13 години! 13 години, от които излежа половината и Желю Желев го помилва. Тогава имаше една кампания, 83-та година, Годор Живков дори беше определил “цената” на делата...

Чувала съм за това, но си мислех, че е шега. Истина ли е?

Да. Мисля, че беше 1983 г., когато Андропов дойде на власт в Съветския съюз след смъртта на Брежнев. И това беше, за да се покаже, че аналогично се вземат мерки и у нас. Разбира се, изкупителната жертва беше съдебната система, адвокати, от тоя род...

Та, това е разликата между преди и сега. Сега има огромни интереси, и икономически, и политически. От съда зависят не само наказателни дела. Има и търговски дела, истински спорове с много големи залози.

Тоест, сегашните съдии са подложени на много по-силен и разностранен натиск, отколкото тогавашните?

Първо, според мен 90-те години се изпусна положението. Настъпи всеобща деморализация и същевременно има много изкушения. Тя деморализацията има корени още в социализма. Като говорим за корупция в България: ние не може да сме най-корумпираните. Първо, ако изхождаме от обема, мащабът е малък. Това не е Русия, където да заграбиш едно петролно поле и за една нощ да станеш милиардер. Тук няма тези възможности. Обаче, като се говори за корупция, има нещо показателно – че дори в корумпирани страни от Южна Европа, да кажем Гърция или Италия, има една демаркационна линия между престъпността и държавата. Има законност, има някакво противодействие. А при нас има преплитане, това е страшното, че има преплитане между криминалитета и държавността. Всъщност, това криминализиране на обществото получава държавна санкция, което е вече наистина страшно. В този смисъл може да се говори, че България е силно корумпирана страна, заради това преплитане.

Този процес още през 90-те ли започна? На мен ми се струва, че е по-отскоро...

Тогавашен започна процесът на отслабване на държавата. И беше съзнателен процес, за да се дискредитира демокрацията като липса на законност – което не е истина. От една страна, да се дискредитира демокрацията, а от друга, да се развихри клептократията – безнаказаното източване на активите на държавните предприятия.

Нямаше ли все пак един период на укрепване на съдебната система?

Ами, първо, четири пъти беше разпускан Висшият съдебен съвет, когато беше непостоянно действащ. А сега, като е постоянно действащ, той е вече много зависим, защото членовете му не работят друго, а получиха заплати колкото председателя на Върховния съд. Кой ще иска да рискува, кой ще иска да влезе в конфликт. Те са просто... купени вече от политическата власт. Да не говорим за присъствието на голяма политическа квота в състава. Аз съм бил член на Висшия съдебен съвет от 1998 до 2003 г. Нашият изкара пълния си мандат. Предишният беше разпуснат и нас ни избраха след това. И за какво ни избраха? За да изберем един Франкенщайн, Филчев! Мислеха, че ще е много удобен. Прогониха Румен Янков от председателския пост във Върховния касационен съд, върнаха Григоров. И към края на мандата ни Владо Славов, който беше председател на Върховния административен съд, беше вече избран в Конституционния. Остават няколко месеца до края на мандата и управляващите не искат ние да изберем председател на Върховния административен

съд. А административният съд в известен смисъл е по-важен от касационния, който се занимава основно с частни спорове.

Защото ревизира актовете на властта?

Да, и освен това публичният интерес там е по-голям: приватизации, големи обществени поръчки, устройствени планове, обжалване на най-важните кадрови решения в държавата – във висшата изпълнителна власт и магистратурата. Това са все големи интереси с обществена значимост. Що се отнася до наказателното право, интересът на властта е много по-голям към прокуратурата в сравнение със съда. От нея зависи какво ще се внесе за разглеждане от съда – дали изобщо ще се предяви обвинение и ако да, дали ще издържи като годно обвинение, което ще завърши с осъдителна присъда. Затова за политическата власт е много по-важна ролята на прокуратурата, чиито действия може да бъдат политически, а не правно мотивирани. Съдът не може да действа, без да бъде сезиран от прокуратурата, а от друга страна какво става в нея, не е ясно. Тя е черна кутия, при която няма никаква прозрачност за обществото относно нейната дейност. За разлика от нея при съда има все пак публичност, обжалване и инстанционен контрол и по-голяма предвидимост в осъществяване на правораздавателната му функция.

Та, за Върховния административен съд: трябваше да се избере председател. Но в края на мандата не върви да ни разпускат, много скандално ще бъде. Затова измислиха друг начин – измениха необходимото мнозинство за избор на председател. Беше обикновено мнозинство, 13 гласа от 25, за да може да бъде избран. Въведоха квалифицирано мнозинство – 17 гласа. И не се получи. Опитяхме пет-шест пъти, не става. Изтече ни мандатът и си избраха Пенчев. Той беше председател на парламентарната група на НДСВ. Дойде директно от политиката.

Имали ли сте случаи във вашата кариера да ви бъде оказван натиск как да решавате дела?

Не, аз се занимавах с граждански дела, а те са, нали ви казвам, за “малкия човек”. Наказателни дела малко съм гледал, в Окръжния съд. Делби съм гледал, искове за собственост...

Не са ви казвали от партийния комитет в чия полза да решавате?

Ха, въпросите на тези от партийния комитет ги решавах извън съда. А който стигне до съд от тези хора, преди това е получена санкция от комитета, за да бъде изобщо предаден на съд. Иначе не може – първо партийният съд трябва да мине. Изобщо, съдът е бил в такава принижена позиция, че не са му обръщали особено

внимание от страна на властта, освен когато е бил удобна мишена за псевдоборба с корупцията. Тази констатация се подкрепя от минималния брой съдии, отстранени при своеобразната лустрация, извършена през 1992 г. Например, докато бях член на Върховния съд, извън пенсионирането само един член на съда беше махнат при тази “чистка”. Имаше един срок от три месеца по параграф 5 от Преходните разпоредби на Конституцията за преценяване на професионалните качества. Обаче много кратък беше срокът за преценка. И се стигна в някои случаи до грешки. Покрай сухото изгоря и суровото, както се казва. Само един от Върховния съд беше махнат, той гледаше да се представи като политическа жертва, но не е. Да, беше свързан с БСП, но не това е причината. Да бъдеш председател на търговско отделение и същевременно да имаш търговско пълномощно от фирма?! От това по-крещящ конфликт на интереси едва ли може да съществува. На това основание го магнаха. И последващото му развитие показва, че за пари е готов на всичко.

А тези, предимно прокурори сигурно, които са били свързани с Възродителния процес? Вие тогава вече не сте бил в Кърджали, разбира се.

Да, но съм в течение, че някои бяха освободени. Беше освободен един, който после стана адвокат. И то беше вече в София назначен, в Главна прокуратура, но заради неговата дейност през 80-те години го освободиха. И една съдийка от Кърджали също освободиха. Това е малко спорно, защото в съда като ти се възложи едно дело да го гледаш, ако наистина има данни за престъпление, не може да откажеш произнасянето по него. Огромната част от беззаконията, които се извършиха, са административни. Всички тия насилия, въдворявания са ставали административно. Извънсъдебна разправа. А това, което е стигало до съд, е имало все пак някакво основание.

Доколкото зная, уволнените след това са имали възможност да оспорват освобождаването си?

Въведоха това след няколко години, със закъснение го въведоха. Дадоха им право да оспорват пред ВАС. Някои опитаха и дори бяха възстановени. Единият беше Ситнилски, спорна личност, той почина. Той беше един от възстановените след онази “чистка”. После Висшият съдебен съвет го освободи по други причини, той води дело, което така и не завърши. Това беше за друго освобождаване, преди няколко години.

Поначало има много превратно разбиране за демокрацията у нас: счита се като доминиране на мнозинството. И то доминиране не само в Парламента с оглед на дневния ред на управляващата политическа сила – съответно и законодателната й

политика, защото законодателството е израз на управленска концепция – ами във всички органи, които трябва да са независими: регулаторни, съдебната система. Демокрацията е дебат и дискусия, а не доминация на мнозинството, при това на всяка цена. Идеята за съществуване на Конституционния съд като институция е да бъде коректив на закона, който изразява волята на мнозинството. Малцинството обаче може да е по-компетентно и да предлага по-правилното решение. Изобщо, в посткомунистическите страни има такава тенденция към авторитаризъм.

Слушах словото ви на представянето на книгата на Румен Янков. Казахте, че сте се учили от него, че ви е влиял...

По-скоро като морален пример. След 90-та година бяхме колеги. Но преди това пътищата ни бяха различни. Той е софиянец, запознахме се в Пещера, където беше разпределен като прокурор. Но прокуратурата не беше за него: той беше независим дух, а прокуратурата е йерархична организация с такава, армейска може да се каже, дисциплина (*смях*) и субординираност. След 90-та година бяхме вече заедно. Но той през 2000 г. беше избран в Конституционния съд. Там довърши мандата на Данов, който почина като председател на КС, а по-късно, след мандата на Беров, той беше избран за председател на Конституционния съд. Изтече му мандатът през 2009 г., а 2010 г. почина. Беше морален авторитет. Но неговият избор всъщност представлява едно изключение, което потвърждава правилото. Ще ви кажа защо. Как го избраха за председател? Първо, през 1994 г. го избраха за председател на стария Върховен съд, а когато той се раздели, го избраха за председател на новосъздадения Касационен. Този Съвет, който го избра, беше разпуснат от БСП с преходна разпоредба в новоприетия Закон за съдебната власт. Приема се Законът за съдебната власт и се разпуска съветът. За да се избере техен съвет, който да направи новите структури. Министър на правосъдието тогава беше Корнажев. Говореше се, че е станал министър заради това, че уговорката е била да отстрани Татарчев и Григоров от позициите им. Но това трябваше да се постигне чрез смяна първо на Съвета. Разпуснаха Съвета, обаче бавят избора на нов. Тогава трябваше делегати да се изберат от съдилищата, а делегатските събрания избират членовете на Съвета от професионалната квота. Тези от Парламента вече бяха избрани. Междувременно се атакува Закона за съдебната власт пред Конституционния съд, отмениха разпускането на Съвета и той се възстанови. Разделянето трябваше да стане вече при управлението на Жан Виденов, 96-та, тъй като се очакваше приемането на процесуалните закони. А срокът беше една година от

влизана в сила на Конституцията да се приемат тези закони и да се създадат новите върховни съдилища. Вече имаше огромно закъснение.

Заседанията на Висшия съдебен съвет се правеха по това време в Министерството на правосъдието. Постави се въпросът за разделяне на Върховния съд, Румен Янков по това време беше негов председател. Министърът на правосъдието Червенияков обаче закрива заседанието и заключва залата, за да не се проведе. И членовете на ВСС го правят “нелегално” в Съдебната палата (*смях*), против волята на министъра. Вземат решение за разделянето и избират за председател на ВКС Румен Янков, а Владислав Славов на Административния. Това беше единственият случай, когато не се намесиха политици в избора. Защото Съветът беше срещу управляващите. А от друга страна СДС не можеха да влияят, самите те бяха в много слаба позиция. И това беше причината да се избере Румен Янков. Единственият случай, когато самите колеги си решиха кой трябва бъде лидерът им. Владо Славов действа със страшна бързина: същата вечер указите за назначаването им са подписани от президента Желев. Министърът обаче поиска мораториум върху назначенията и го въведоха от парламента, но със закъснение. Това е единственият случай, когато “Държавен вестник” – брой 60/96 г., спомням си – беше цензуриран. Излезе в две версии, едната с указите на президента, другата без указите. Тогава имаше тълкуване на Конституционния съд дали е необходимо приподписване на указа от министъра на правосъдието, за да влезе в действие – с оглед на това, че министърът държи държавния печат. Конституционният съд прие, че такава контрасигнатура в случая не се изисква. Това е наследство от монархическата институция, според което държавният глава е неотговорен, затова неговите министри приподписват, за да носи отговорност съответният министър. Тук обаче става дума за съдебна власт, а не за изпълнителна власт, и не е необходимо такова приподписване. Следователно, указът си е валиден и започва преназначаването. Но, ако беше останал Жан Виденов на власт, БСП щяха да извършат реванш. Щеше да има разправа, реванш за 1992 г.

Но голямата историческа ирония в цялата работа е, че след като Румен спаси съдебната система от реванша на БСП, ударът дойде след това от спечелилия изборите СДС. Оказа се, че имат същия манталитет и искат да контролират съдебната система. Първо назначението на Филчев, след това не им хареса Румен Янков със своята независимост, макар че той беше убеден демократ. Но разбира се, той поставя на първо място независимостта на съдебната система, пред политическите си убеждения. И в последна сметка го прогониха. И други щуротии станаха... друг път може да ги

разкажа. Накрая той отиде в Конституционния съд. А Костов не познаваше Филчев, но се довери на Соколов, Григоров и Гоцев, които му го препоръчаха. Смятаха, че е лабилен психически и ще се поддава на сугестиране от управляващите. Той спечели с малко, 14:11 гласа, а се изискваха тогава 13 гласа в Съвета, за да бъде избран главният прокурор. Но когато беше на власт, беше безпощаден, безмилостен. Имам чувството, че държеше компромати за всички. Като напусна службата, изнесе два камиона с архиви.

Като идвах насам изчислих, че сте в правото вече 50 години, като включим и студентските.

Повече: студент съм от 1967 г., сега сме 2018 – значи 51.

За тези 51 години кои са вашите лични удовлетворения и разочарования?

Очакванията ми бяха много по-големи, когато дойдох във Върховния съд. В професионален план съм удовлетворен. Мисля, че съм свършил нещо полезно. 90-те години имаше, може да се каже, много иновации в законодателството. Създаде съм някаква практика в прилагането му, главно в гражданското право, вещното право, гражданския процес. В конституционното право, там имам над 40 особени мнения (*смях*), бил съм малцинство при решаване на делата.

Но, говоря вече не в професионалния аспект, а като обществени очаквания: не тръгнахме по добър път, това е основната констатация. Единствената надежда е може би смяната на поколенията. Лошото е, че сме в демографска криза, и то не толкова заради остаряването на населението, колкото заради голямата емиграция. Хора с качества напускат страната. Откъде ще дойде промяната на манталитета?! Въпросът не е само да се приемат качествени закони. Това има значение, но съвсем не е достатъчно. Манталитетът не може да се промени и с най-добрата правна уредба.

Разговора води Даниела Колева